

Riigikogu kultuurikomisjoni istungi protokoll nr 59

Tallinn, Toompea

Esmaspäev, 18. mai 2020

Algus 11.15, lõpp 12.50

Juhataja: Aadu Must (esimees)

Protokollija: Merje Noorlind (konsultant)

Võtsid osa:

Komisjoni liikmed: Helle-Moonika Helme, Signe Kivi, Viktoria Ladõnskaja-Kubits, Heidi Purga, Katri Raik, Mihhail Stalnuhhin, Jaak Valge, Kristina Šmigun-Vähi, Marko Šorin

Komisjoni ametnikud: Angelika Berg (nõunik-sekretariaadijuhataja), Urvo Klopets (nõunik)

Kutsutud: Eesti Keele Instituudi direktor Tõnu Tender, Eesti Kirjandusmuuseumi direktor Urmas Sutrop ja vanemteadur Mari Sarv, Underi ja Tuglase Kirjanduskeskuse direktor Jaan Undusk, Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia õppe- ja teadusprorektor Margus Pärtlas, Eesti Kunstiakadeemia teadusprorektor Epp Lankots, Eesti Rahva Muuseumi teadusdirektor Pille Runnel ning Haridus- ja Teadusministeeriumi asekanstler Indrek Reimand (2. päevakorrapunkt)

Osales: Riigikogu Kantselei infonõunik Liisa Johanna Lukk

Päevakord:

1. Nädala töökava kinnitamine
2. Kollektiivse pöördumise "Avalik pöördumine Eesti teaduse ja Eesti-uuringute rahastamise asjus" arutelu
3. Vabariigi Valitsus algatatud vabariigi Valitsuse seaduse ja teiste seaduste muutmise seadus (Haridus- ja Noorteameti moodustamine, Keeleinspeksiooni nimetamine Keeleametiks) (163 SE II) ettevalmistamine teiseks lugemiseks
4. Info ja muud küsimused

1. Nädala töökava kinnitamine

Riigikogu kultuurikomisjoni nädala (18.05.2020-24.05.2020) töökava

Komisjoni istung esmaspäev, 18.05.2020 kell 11.15

1. Nädala töökava kinnitamine
2. Kollektiivse pöördumise "Avalik pöördumine Eesti teaduse ja Eesti-uuringute rahastamise asjus" arutelu
3. Info ja muud küsimused

Komisjoni istung teisipäev, 19.05.2020 kell 14.00

1. Kollektiivse pöördumise "Anname koolikogukonnale suuremad õigused" arutelu

2. Info ja muud küsimused

Komisjoni istung neljapäev, 21.05.2020 kell 14.00

1. Info ja muud küsimused

Otsustati:

1.1. Kinnitada nädala töökava (konsensus: Helle-Moonika Helme, Signe Kivi, Viktoria Ladõnskaja-Kubits, Aadu Must, Heidy Purga, Katri Raik, Mihhail Stalnuhhin, Kristina Šmigun-Vähi, Marko Šorin).

2. Kollektiivse pöördumise "Avalik pöördumine Eesti teaduse ja Eesti-uuringute rahastamise asjus" arutelu

Urmas Sutrop tutvustas komisjonile esitatud kollektiivset pöördumist, mis teeb ettepaneku suurendada teadusrahastust ning luua meetmed Eesti-uuringute laiapõhjaliseks ja stabiilseks rahastamiseks. Oluliseks peetakse ka eesti keele ja kultuuri järjepidevusele suunatud teadus- ja arendustegevuse rahastamise suurendamist ning teaduse rahastamisskeemi ja baasraha arvestamise põhimõtete ülevaatamist nii, et need toetaksid rohkem teaduse laiapõhjalisust ning Eesti suunal tehtavat teadustööd (lisa 1).

Aadu Must sõnas, et komisjoni jaoks on lahenduseni jõudmisel oluline rõhuasetus, kas menetleda kitsamat valdkonda või rääkida Eesti teadusest üldisemalt.

Margus Pärtlas tegi ettepaneku seada rõhuasetus kitsamalt, kuid arvestades laiemat konteksti.

Signe Kivi viitas Krista Kodrese artiklile ning küsis, miks Teadus- ja Arendusnõukogu liikmete hulgas ei ole ühtki humanitaaria ja kunstide esindajat ning kas ei peaks kaaluma Kultuuriministeeriumi suuremat osalust humanitaaria ja kunstide rahastamises.

Epp Lankots vastas, et Eesti Kunstiakadeemia poolt nõukogusse lisaliikme ettepanekut konkreetselt tehtud ei ole. Kuid aastaid on kunstide ja humanitaaria poolt rõhutatud vajadust toetada valdkonnale spetsiifilisi väljundeid ja uuringuid. Lankotsi sõnul ei peaks humanitaariat ja kunsti Kultuuriministeeriumi alla viima, vaid rahastamise meetmed võiks olla Haridus- ja Teadusministeeriumi vastutusvaldkonnas. Kultuurkapitalil on küll meede, mis on mõeldud loomeülikoolide õppejõududele, aga see on mõeldud loometegevuseks, mitte uurimistööks. Lankotsi sõnul on loomeülikoolides töötavad teadlased kõige vaesemasse ossa jäetud.

Aadu Must sõnas, et edastab küsimuse ka peaministrile järelemõtlemiseks.

Pille Runnel vastas, et toetab teaduskorralduslikult Kultuuriministeeriumi suuremat esindatust ning kaasamist. Runneli sõnul on Kultuuriministeeriumi uuringute eelarve ministeeriumide hulgas üks väiksemaid. Runnel sõnas seoses Eesti-uuringutega, et ministeeriumides toimub ideekorje osakondade vahel ning need ei lähtu ilmtingimata teadus- ja arendustegevuse strateegiast. Ministeeriumide uuringud on rakenduslikud, nende enda poliitikaeesmärki täitvad.

Kristina Šmigun-Vähi küsis, kas ja kuidas oleks võimalik ettevõtjad ja teadlased rohkem koostööd tegema panna.

Pille Runnel vastas, et laias pildis on selge, et sektorid peavad koostööd tegema, kuid humanitaar- ja kunstiteadustes on see kõige raskem. Aga see ei tähenda, et koostööd ei toimu. Kindlasti saab rääkida disainisektorist ning kokkupuuteid on ka teistes valdkondades. Kui

eesmärgiks on majandus- või sissetulekute kasv, siis humanitaarialt seda nii otseselt oodata ei saa. Runnel tõi näite koostööst väikeettevõtete toidupärandi valdkonnas. Koostöö toimumiseks pidi teadusrahast ka ettevõtteid toetama.

Mari Sarv tõi näite, et Eesti ansambel Trad.Attack! on otsustanud 5% oma plaadimüügi tuludest rahvaluulearhiivile annetada.

Jaak Valge sõnul vajab kogu Eesti teaduse skeem kapitaalset reformi. Põhjalikult vajab selgeks rääkimist ka Eesti-uuringute rahastamise tagamine. Valge küsis, millal pöördujate arvates Eesti teaduse finantseerimise süsteem käest läks.

Urmas Sutropi sõnul vähendas viimane reform oluliselt jagatavate teadusteemade arvu ning reformi eelduseks oli, et asutused finantseerisid baasfinantseerimisest ise suures osas ka teadust. Kuid ei ole asutust, kus 100 % baasfinantseerimisest läheks teadustegevuseks, vaid sellest tuleb katta väga paljude tegevuste kulud. Sutrop kinnitas, et Eesti teadus ei ole käest ära läinud. Eesti teaduse tase maailmas on erakordselt kõrge, vaatamata Eesti teaduse vähestele rahastusele. Sutropi sõnul on vaja rahastuses tasakaalu. Rahastus on vaja lahti võtta, et baasfinantseerimisest makstavad tegevused saaks teistmoodi rahastatud. Sellisel juhul jätkuks baasfinantseerimisest väga hästi ka teaduse rahastamiseks. Teaduse rahastamises on käärid tekkinud heade soovide ning tegelikkuse vahel.

Mari Sarv lisas, et väga hea mõte oli vähendada projektipõhisust asutuste finantseerimisel ning suurendada baasraha osakaalu. Aga praegu lähtub baasraha arvestamine omakorda suures osas projektitulemustest. See on hea plaan, aga ei taga asutustele stabiilsust.

Kristina Šmigun küsis, mis on lisaks rahanappusele veel need põhjused, et meie teadlased ei saa Eestis teadust teha.

Urmas Sutrop vastas, et teaduse tegemine ei ole seotud ainult rahastamisega ning palju asju on ka mitterahalised komponendid. Tihti peavad teadlased ka iseendale otsa vaatama ning küsima, mis on valesti tehtud või tegemata jäänud. Sutrop sõnas, et Eesti teadus on tugev vaatamata rahastamise olukorrale ning tsiteeritavus ja tulemused on väga head.

Aadu Must sõnas, et suurt arvamuste lahknemist tänaste kutsutud külaliste ja komisjoni liikmete vahel ei ole. Küll aga tuleb Riigikogus erinevaid seisukohti selgitada ja kaitsta. Must küsis, kas humanitaaridel endal on konstruktiivseid plaane, et teadus- või töökorralduse osas midagi veel paremini teha.

Urmas Sutropi sõnul on Kirjandusmuuseum teinud ümberkorraldusi, et tulla välja olukorrast, kus rahastamine on vähenenud. Sutrop rõhutas, et pöördujad ei küsi spetsiifiliselt humanitaariale raha juurde. Pöördumises tehakse ettepanek, et teaduse rahastamist tuleb suurendada vähemalt 1%-ni SKT-st, tagades lisanduvate vahenditega muuhulgas Eesti-uuringute, sh humanitaar- ja sotsiaalteaduste rahastamise.

Aadu Must oli seisukohal, et humanitaarteaduste rahastamisest tuleb rääkida eraldi ning mitte ainult 1%-st lähtuvalt.

Margus Pärtlas tõi positiivsena välja, et Eesti humanitaarteadused ja Eesti-uuringute läbiviijad on uute tingimustega päris hästi kohanenud. Mitmed Eesti väljaanded on nüüd tsiteeritavad, nende tähtsus on indeksi poolest tõusnud ning need on ka rahvusvahelistes andmebaasides kajastatud.

Heidy Purga viitas humanitaarteaduste teema käsitlemisele Riigikogu infotunnis eelmisel aastal ning erakondade teadusleppetele, millest tänaseks taganetud on. Lisaks tõi Purga välja

ebakõla teaduspõhiste projektrahade jaotuses taotluste rahuldamisel (sotsiaal- ja humanitaarteadused vastavalt 11% ja 15 % ning ülejäänud 20-30 %). Purga viitas Eesti Teadusagentuurile ja Teadus- ja Arendusnõukogule ning küsis, kas rahade jaotamise süsteemis on vahepeal midagi muutunud.

Indrek Reimand sõnas, et peaminister suurendas eelmisel aastal Teadus- ja Arendusnõukogu koosseisu ning juurde toodi kolm liiget: Maive Rute (Eesti Panga asepresident), Tiit Land (TLÜ rektor), Arto Aas (Kaubandus-Tööstuskoja juht). Teadus- ja Arendusnõukogu arutas mitmel koosolekul Eesti Teadusagentuuri uurimistoetuste proportsiooni kujunemist. Arutelu tulemusel jõuti järeldusele, et lisaks Eesti Teadusagentuuri uurimistoetustele on Eestis palju muid rahastamise instrumente, mis tõepoolest eelistavad suures osas tehnika- ja loodusteaduste valdkondi. See tähendab, et Eesti Teadusagentuuri uurimistoetustes täiendavat moonutust või disproportsionaalsust tehnikateadlaste kasuks ei ole vaja teha. Teadus- ja Arendusnõukogu otsustas, et Eesti Teadusagentuuri uurimistoetused hakkavad kujunema proportsionaalselt, arvestades taotluste proportsiooni. Kui mõnes valdkonnas teiste valdkondadega võrreldes on suurem ületaotlemine, siis rahastamise proportsioon hakkab sinnapoole suurenema. Humanitaaride edukus oli 11%, kuid see hakkab tasapisi kompenseeruma.

Indrek Reimand sõnas, et Haridus- ja Teadusministeerium teaduse eest vastutajana ohtu Eesti riigi põhialustele, nagu pöördumises märgitud, või eesti keele ja kultuuri järjepidevuse tagamisele ei näe. Ka kehtivas strateegias on sellele piisavalt palju viidatud ning seal sätestatud üldjoontes ka täidetakse. Tegemist on eelkõige tasakaalu küsimusega. Tasakaalude puhul on alati neid, kes tahaksid oma osa suurendada, kuid Haridus- ja Teadusministeerium peab hoolitsema kõikide teadussüsteemi osade eest, sh humanitaaria eest. Kui tasakaal läheb kuskilt väga paigast ära, siis peab reageerima ning sellega ka tegelema. Ei ole andmeid, et humanitaaria olukord oleks Eestis halvem kui teistes riikides. Teaduse rahastamise süsteemis on humanitaaria samade võimalustega, nagu iga teine teadusvaldkond. Asutused saavad kaasfinantseerimist, osaletakse siseriiklikes ja välisrahastuste voorudes. Sealjuures on uurimistoetuste eesmärk toetada tippteadust ning asutuste jätkusuutlikkuse roll on teaduse baasfinantseerimisel. Teisalt on Eesti rahvusteadused ning keele ja kultuuri teemad esile tõstetud ning rahastamisega erikäsitletud. Näiteks baasfinantseerimise kogumahust (42,3 miljonit eurot) on eesti keele ja kultuuri ning ajaloo tegelevatele asutustele eraldi 5 %, e 2 miljonit eurot lisaraha. Lisaks sellele saavad asutused rahastust ka üldisel alustel, e see on üks humanitaaria erikäsitus. Tartu Ülikoolis on 11 rahvusteaduste professuuri, mis saab selleks täiendavat rahastust. Struktuurivahenditest on rahastatud Eesti uuringute tippkeskus, mida juhib Eesti Kirjandusmuuseum ning liikmed on Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia, Eesti Keele Instituut, Tallinna Ülikool, Tartu Ülikool ja Tallinna Tehnikaülikool. Toetuse maht on 4,5 miljonit eurot. Lisaks on olemas eesti keele- ja kultuurivaldkonna teadus- ja arendustegevuse programmid. Kahe programmi kaudu toetatakse eesti keeletehnoloogiat ning programmi „Eesti keel ja kultuur digiajastul“, mille eelarve on kokku 1,36 miljonit eurot aastas. Reimand rõhutas, et Eesti Teadusagentuuri uurimistoetuste voorus tervikuna humanitaarteadused ning kunstid valdkonnana oma rahastust ei kaotanud. Reimand selgitas, et valdkonna sees muutus rahastust saanud asutuste osa. Peamiselt on see kirjeldatav sellega, et Tartu Ülikool konkureeris teised asutused üle. Reimandi sõnul on Eesti Teadusagentuuri uurimistoetuste erinevates valdkondades erinev konkurss ning vastab tõele, et humanitaarteadused said eelmisel aastal toetust 11%.

Baasfinantseerimise 5% humanitaarteaduste rahastamise seesmise jaotuse arutelu on üks

teema, mida Haridus- ja Teadusministeerium on valmis arutama. Uurimistoetustel põhinev ei ole võibolla kõige õigem proportsioon. Selle taga on muutus, kus baasfinantseerimine oli alguses väike rahastamise instrument, kuid on muutunud asutustele nüüd üheks põhiliseks rahastamise instrumendiks. See on poliitika, mida on juurutatud eelkõige asutuste jätkusuutlikkuse tagamiseks. Kui varem pidi kõik asutuse põhilised funktsioonid saama rahastatud institutsionaalsetest uurimistoetustest, siis viimase aja teaduspoliitika on just nimelt sellel eesmärgil, et asutuste saatus ei sõltuks edukusest ühel või teisel konkursil, vaid baasfinantseerimine peab tagama asutuse põhieesmärkidega seotud uurimustööd.

Uurimistoetuste konkursil saadav raha on sellisel juhul boonus, kuid ei pea tagama asutuse jätkusuutlikkust. Jätkusuutlikkus tuleb tagada baasfinantseerimisega. Baasfinantseerimise enda alusandmed ei sisalda uurimistoetuste proportsiooni, vaid sisaldab nende toetuste proportsiooni, mis on saadud Eesti välistelt või Teadusagentuuri välistelt rahastamisinstrumentidelt ning publikatsioonidest ja lepingutest. Reimandi sõnul on kõik tasakaalude küsimus. On hea, et ühiskonnas on ka teistsuguseid hääli, kui pelgalt need hääled, kes ütlevad, et teaduse rahastamise eesmärk on ainult selleks, et majanduslikku kasu saada. Selline argumentatsioon on osades ringkondades väga levinud ning võib tasakaalusid väga ühele poole painutada. Reimand toonitas, et rääkides proportsioonidest ei peaks tekitama vastandumisi. Selline üksteise vastu toimiv retoorika kindlasti head ei tee.

Reimand peatus ka diskussioonil, kas Eesti uuringuteks minevad rahad on seotud 1%-ga. Kui rahastamine ei kasva, on proportsioonide muudatus väga keeruline ülesanne ning selle raskusest saavad kõik aru. Põhimõtteliselt on ka sellised otsused võimalikud, aga Reimand seda ei soovita. Pigem tuleks vaadata, et koos rahastamise kasvuga, kasvaks ka Eesti-uuringute rahastamine.

Katri Raik küsis, kas humanitaarteadustes on baasfinantseerimine grantidega võrreldes suurem.

Indrek Reimand selgitas, et kui rääkida võimalikust Eesti-uuringute programmist, siis kui see tähendaks ka konkurssi, võib juhtuda samuti, et üks asutus võidab teised konkursil ära. Seda tuleb kindlasti silmas pidada. Reimand lisas, et baasfinantseerimisest 5% on eraldatud Eestiga seotud humanitaarvaldkondade toetuseks juba praegu. Baasfinantseerimise mudel sisaldab erinevaid komponente ja nende osakaalusid. Ühtedele teadlastele ja teadusasutustele sobib paremini publitseerimine ning nad saavad oma osakaalud sealt. Teistele sobib paremini lepingute tegemine. Vastavalt sellisele jagamisele oli hinnang, et humanitaaria on valdkond, kus nii publitseerimise kui lepingute poolest oleks vajalik tasakaalustamine. Sellele argumendile tuginedes eraldati humanitaaridele 5% baasfinantseerimise rahast. See on baasfinantseerimise sisseviimisest alates selliselt olnud ning keegi ei ole seda ka kahtluse alla seadnud. Kuid küsimus on selles, kuidas eraldatud 5% seesmiselt jaotatakse, millele viitasid ka pöördumise autorid. Reimand nõustus, et 5% osa jaotus projektide järgi vajaks ümbervaatomist. Taju on, et seesmise jaotuse küsimus võib olla problemaatiline, aga see ei too raha juurde. Plaanis on uuendada baasfinantseerimise koguregulatsiooni ning ka selle küsimusega tegelda.

Aadu Must tänas pöördumise autoreid probleemi tõstatamise eest ning sõnas, et komisjon kujundab oma seisukoha hiljemalt septembri alguseks.

3. Vabariigi Valitsus algatatud vabariigi Valitsuse seaduse ja teiste seaduste muutmise seadus (Haridus- ja Noorteameti moodustamine, Keeleinspektsiooni nimetamine Keeleametiks) (163 SE II) ettevalmistamine teiseks lugemiseks

Aadu Must tegi ettepaneku kiita heaks teise lugemise menetlusdokumendid.

Otsustati:

3.1. Kiita heaks teise lugemise menetlusdokumendid (poolt: Helle-Moonika Helme, Viktoria Ladõnskaja-Kubits, Aadu Must, Heidy Purga, Mihhail Stalnuhhin, Jaak Valge, Kristina Šmigun-Vähi, Marko Šorin).

4. Info ja muud küsimused

4.1. Info Eesti Rahvusringhäälingule küberturvalisuse seadusega pandud kohustuste täitmiseks riigieelarveliste vahendite eraldamise kohta

Helle-Moonika Helme teavitas, et rahandusminister on allkirjastanud vastava dokumendi vahendite eraldamiseks.

Aadu Must kinnitas, et otsused on allkirjastatud. Vastav teade on ka Eesti Rahvusringhäälingule saadetud ning Viktoria Ladõnskaja-Kubitsa poolt tõstatatud probleem on lahendatud.

(allkirjastatud digitaalselt)
Aadu Must
juhataja

(allkirjastatud digitaalselt)
Merje Noorlind
protokollija